

איגרות הרמב"ם - איגרת תחיית המתים

1 "בצדק כל אמרי פי, אין בהם נפתל ועקש, כלם נכחים למבין וישרים למצאי דעת" (משלי ח, ח-ט).

"אדם ערום כסה דעת ולב כסילים יקרא אגלת" (שם יב, כג).

א. לפעמים החכם בא לבאר דבר אחד וההמון מבין מתוך דבריו את ההפך

איננו רחוק שיכוון אדם לברר עניין הקדמה מן ההקדמות בלשון מבוארה פשוטה, וישתדל בו לדחות הספקות ולהסיר הפירושים, ויבינו חולי הנפשות (= אנשים בעלי דעות מקולקלות) מן הלשון ההיא הפך ההקדמה אשר כיוון לבארה. והנה אירע כיוצא בזה בדברי ה' יתברך, שהוא אחד ואין שני לו, ולהסיר מנפשותינו הדעות הנפסדות אשר האמינום המשנים (= מי שסברו שיש שניים) אמר מבאר לזאת הפינה: "שמע ישראל! ה' אלוהינו, ה' אחד", והביאו (חולי הנפשות, במקרה זה, הנוצרים) ראייה מזה הפסוק על שהאל הוא שלושה, ואמרו: אמר "ה'" ואמר "אלוהינו" ואמר "ה'" - הרי אלו שלושה שמות, ואמר אחר כך "אחד" - ראייה שהם שלושה והשלושה אחד, וחלילה לאל! (= הרי שמהפסוק עצמו שבא לבער את השניות למדו שהוא שלושה). וכשאירע דבר זה בדברי ה' יתברך, כל שכן וכל שכן שיאירע בכיוצא בו בדברי בשר ודם?²

הערות - ילמד ענוים דרכו

1 איגרת זו כתב הרמב"ם לאחר שהיה תלמיד בכבל וחכמים מתימן שהבינו מדברי הרמב"ם שאינו מאמין בתחיית המתים. זאת על אף שהרמב"ם קבע את האמונה בתחיית המתים בכלל עיקרי האמונה וכתב בהלכות תשובה שהכופר בזה אין לו חלק לעולם הבא. וז"ל הרמב"ם באיגרת על המחלוקת עם רה"י: "עם היות שכבר ביארנו בפרק חלק מה שביארנו, ופירשנו דברינו בזה המקום, ומנינו בדקדוק מניין אלה שאין להם חלק לעולם הבא, ומכללם הכופר בתחיית המתים. ואיך ידמה אחד משלמי השכל שמי שיאמין בדת ישראל לא יאמין העיקר הזה, עם פרסומו וביאורו? והתימה על השואלים ועל דברי המשיב, וכן על דברי מעלתך שאין ראוי שנוציא המקראות שבאו בתחיית המתים ממשוטט - ומי הוא אשר מוציאם ממשוטט, ומי משדל בזה? סוף דבר אחבר בזה מאמר, והוא יגיע בקרוב בכתב ידי". וכן נכתבה האיגרת לאחר שראש הישיבה בבבל ר' שמואל הלוי כתב מאמר על עניין תחיית המתים שבו חלק על הרמב"ם וגם כתב דברים שהרמב"ם ראה בהם טעות וחוסר הבנה.

וזכינו אנו, שבגלל מחלוקת זו ביאר הרמב"ם עוד כמה עיקרי אמונה. וגם ביאר דבריו ביתר שאת, כדי שנדע שכל מי שיטפול עליו שקרים בעתיד - נדע ששקר דיבר. אך כל זה לא הועיל לנו ולרמב"ם לימינו אלה שהוציא אדם ספר "סודותיו של המורה נבוכים", בשפה נעימה לקריאה, והתפשט בישראל ובו אותם דברי שקר שהרמב"ם כופר בתחיית המתים יחד עם הטעויות ושקרים נוספים. וכל דברי הרמב"ם המפורשים לא בלבלו אותו מלהכניס כפירותיו האישיות בדברי הרמב"ם עצמם. התרגום שלפנינו הינו של ר"ש אבן תיבון.

2 באשר לחידוש העולם כותב הרמב"ם על הכופרים בחידוש (מו"נ ב, כג): "מי שמעדיף דעה אחת

מסלול 1: יום ד לפרשות ויקהל (פקודי)

מסלול 2: יום א לפרשות ויקהל (פקודי)

כאשר אירע בקצת האמונה בפירוש דברינו בפינה מפינות התורה, שאנחנו כיווננו להעיר על פינה גדולה שלא היו משגיחים אליה (=להרחיק ענייני הגוף מהשכר לעתיד לבוא), וסיפקו (=הסתפקו) מפני זה בפינה מבוארת גלויה באומה אין ספק בה (=היא האמונה שתהיה תחייה לגוף לעתיד).

ב. כוונת כתיבת הספרים הקודמים היתה לשם שמים

וזה שאנחנו כאשר נחלצנו למה שנחלצנו אליו מן החיבורים בתלמוד התורה וביאור משפטיה (=פירוש המשנה ומשנה תורה), וכיוננו בזה אל רצון ה' יתברך, לא לבקשת שכר מבני אדם ולא לכבוד³, אלא להישיר ולבאר ולהכין למי שקצרה דעתו ותבונתו להבין מה שקדמונו מחכמי התורה זכרונם לברכה, לפי מה שחשבנו ונראה לנו. שאנחנו קירבנו והקלנו עניינים רחוקים עמוקים, וקיבצנו וחיברנו עניינים מפורדים ומפורדים, וידענו שאנחנו מרוויחים על כל פנים, והוא: שאם יהיה העניין כמו שחשבנוהו (שבאמת הקלנו על בני אדם) - מהיותנו מקילים ומקרבים ומקבצים מה שלא עשה כיוצא בו אחד ממנו שהקדימנו, שכבר עלתה בידינו תועלת בני אדם והגמול מאת ה' יתברך. ואם אין הדבר כן (ולא הקלנו על הלימודים) - והוא עלה בידינו הגמול מה' יתברך לבדו (על הכוונה הטובה), ויש לנו כוונתנו, "ורחמנא לבא בעי". וציור זה העניין הוא אשר הביאו הלשון והיד לחבר בכל עניין מה שנקווה בו מה שזכרנו מן הקיבוץ והביאור.

ג. מדוע היה צורך לבאר את יסודות האמונה

וכאשר נחלצנו לזה, ראינו שאינו מן הדין לדון למה שנרצה, ורוצה לומר לבאר ולקרב סעיפי הדת (=הלכות ומצוות) ולהניח שורשיו (=יסודות האמונה) נעזבים שלא אבארם ולא אישיר אל אמיתתם. וכל שכן שכבר פגשנו אדם שהיה נחשב שהיה מחכמי ישראל וחי ה' יודע היה דרך משא ומתן במלחמתה של תורה לפי מחשבתו מנעוריו, והוא היה מסופק אם ה' גשם בעל עין יד ורגל ובני מעיים, כמו שבא בפסוקים, או אינו גוף. אמנם אחרים שפגשתי מאנשי קצת ארצות פסקו לגמרי שהוא גוף, והחזיקו לכופר

הערות - ילמד ענוים דרכו

אם בגלל חינוך, אם בגלל תועלת כלשהי - הוא עיוור מראות את האמת". ובפרק שלפניו (ב,כב): "אבל על כל הכיתות השתלטו היצרים, אפילו על הפילוסופים. הם רוצים לקבוע שאריסטו הוכיח את הבעיה הזאת הוכחה מופתית..."

קלקולי הדעות נובעים מכך שאדם בא עם עמדה קדומה שאינו מוכן לשנותה, ועל כן בלימודו הוא עסוק בהוכחת שיטתו ולא בבירור אמיתי למה התכוון החכם הכותב. זה חלק מהמידות של הגולם, שאינו שומע את חברו ואינו מודה על האמת. הוא אינו עסוק בחיפוש האמת אלא בניסיון לעגן את שיטתו.

3 חזר על דבריו גם בתחילת האיגרת במחלוקת עם ראש הישיבה, עיין מהדורת הגר"י שילת עמ' ש-א.

מסלול 1: יום ד לפרשות ויקהל (פקודי)

מסלול 2: יום א לפרשות ויקהל (פקודי)

מי שהיה מאמין חילופו, וקראוהו מין ואפיקורס, והבינו דרשות רבות על פשוטיהן, וכיוצא בזה שמעתי על קצת אנשים שלא ראיתי. וכאשר ידעתי באלו האובדים לגמרי שהם מוקצים וחושבים שהם חכמי ישראל, והם הם הסכלים שבבני אדם ויותר תועי דרך מהבהמה, וכבר נתמלא מוחם⁴ משגעונות הנשים הזקנות, ודמיונותיהם הנפסדים כעיוורים וכנשים. (על כן) ראינו שצריך לנו לבאר בחיבורינו התלמודיים עיקרים תוריים על צד הסיפור (=הכרעות), לא על צד הביא ראייה (=ללא בירור וראיה). כי הבאת הראיה על השורשים ההם צריכה למהירות בחכמות רבות לא ידעו התלמודיים (=חכמים העוסקים בש"ס ופוסקים ולא במדעים שהם הכנה לראיות אלו) דבר מהם, כמו שבארנו ב"מורה הנבוכים", ובחרנו להיות האמיתיות מקובלות (במסורת, ללא ראייה) אצל ההמון לפחות. וזכרנו בפתיחת חיבור המשנה עיקרים ראויים להאמין בנבואה ועיקרי הקבלה ומה שיתחייב שיאמינהו כל רבן (=שאינו קראי) בתורה שבעל פה.

וביארנו בפרק "חלק" שורשים נתלים בהתחלה ובגמול, רצוני לומר מה שנתלה ביחוד ובעולם הבא עם שאר פינות התורה.

וכן עשינו גם כן בחיבורנו הגדול המכונה "משנה תורה" אשר לא יכירו מעלתו אלא המודים על האמת⁵, אנשי הדת והחכמה שיהיה להם שכל טוב והכרה בדברי החיבור וידיעה בפיוור הדברים ההם אשר קיבצתים ואיך פיזרתים (=איך ארגנתי הכל מחדש), וזכרנו בו גם כן כל העניינים, עיקרים התוריים והתלמודיים, וכיווננו בזה שיהיו אלה הנקראים "תלמידי חכמים" או "חכמים" או "גאונים" או כמו שתרצה שתקראם, עם סעיפיהם על שורשים תלמודיים, ותהיה תורתם סדורה על פיהם, ותלמודם במסילה עולה, וכל זה נבנה על עיקרים תוריים, ולא ישליכו ידיעת ה' אחרי גוים, אבל ישימו השתדלותם הגדולה וזריזותם על מה שישלימם ויקרבם אצל בוראם, לא על מה שיביא בהם השלמות אצל ההמון⁶.

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 4 עיין מו"נ א, לו שהרמב"ם מנה ארבע סיבות לטעויות באמונה: "אלכסנדר מאפרודיזאס אמר שסיבות המחלוקת בדברים הן שלוש: האחת - אהבת השלטון וההשתלטות, המונעות את האדם מן האמת כפי שהיא; השנייה - דקות הדבר המושג בעצמו, עומקו וקושי השגתו; והשלישית - בורותו של המשיג ואי יכולתו להשיג מה שאפשר להשיג. כך ציין אלכסנדר. בזמננו יש סיבה רביעית... ההרגל והחניון, כי לאדם בטבעו אהבה ונטייה אל מה שהוא מורגל אליו... גם בשל הסיבה הזאת עיוור האדם מלהשיג את האמיתות והוא נוטה אל מה שהוא מורגל אליו..."
- 5 רמז לראש ישיבת בבל שיצא נגד הספר, כפי שכותב באיגרת "בעניין המחלוקת עם רה"י": "שאני ידעתי ונתאמת לי בעת שחיברתי, שהוא יפול בלא ספק לידי רע הלבב והמקנא, שיגנה מעלותי, ויראה שאין צורך בו, ויחשבהו מעט התועלת; ולידי המתחיל בעיון, המהביל, המשתבש, שיקשו עליו ממקומות ממנו מפני שלא ידע להם עיקר, או שתקצר דעתו מלדקדק מה שדקדקתי".
- 6 עיין בהקדמה לחובות הלבבות שביאר שחכמי הדור היו עוסקים בעיקר בפלפולים ולא בחובות הלב כדי לקבל כבוד בעיני הזולת. זאת במקום להתרכז בעבודת הלב.

מסלול 1: יום ד לפרשות ויקהל (פקודי)

מסלול 2: יום א לפרשות ויקהל (פקודי)

ד. למה עסק הרמב"ם בספריו בהרחבה בעולם הנשמות ולא עסק בעניין תחיית המתים

ויהיה מכלל השורשים ההם אשר העירונו עליהם: העולם הבא. והחלנו לספר באמיתת העולם הבא, והארכנו בו, וזכרנו ראיות דברי הכתוב וראיות דברי חכמינו ז"ל עליו, ופירשנו מה שראוי לאנשי חכמה. וביארנו בפרק "חלק" והודענו הסיבה אשר שמתנו לבאר לכוון העולם הבא מבלתי תחיית המתים, ואמרנו שלא ראינו בני אדם נושאים ונותנים, רק תחיית המתים לבד: "היקומו ערומים או בלבושיהם?" וכיוצא באלו השאלות. אמנם העולם הבא שכחוהו לגמרי.

ועוד שאנחנו ביארנו שם: (א.) שתחיית המתים היא פינה מפנינות תורת משה עליו השלום (=אחד מיסודות האמונה); (ב.) אבל התכלית האחרונה - היא חיי העולם הבא. וכל זה כדי לבאר הספק הגדול אשר יחשוב שאין בתורה גמול ולא עונש בעולם הבא בביאור (כי עניין העולם הבא אינו מפורש בכתוב). וביארנו מדברי תורה לפי מה שפירשו לנו רבותינו, שהתורה כיוונה אל התכלית בעונש, והיא - הכרת מן העולם הבא (סנהדרין ז, ב: "הכרת תכרת הנפש ההיא עוונה בה - הכרת בעולם הזה, תיכרת - לעולם הבא"). ואלו העניינים בעצמם הם אשר ביארנו והארכנו בהם גם בחיבור (=משנה תורה), בהלכות תשובה.

אבל בפרק "חלק", ביארנו שם כמו שימצאהו מי שיסתכל בו אחר שהארכנו בדבר העולם הבא, ואמרנו שתחיית המתים אין חלק למי שלא יאמין בה בתורת משה רבינו, אמנם אינה תכלית האחרונה. וכך בחיבור (=משנה תורה) מנינו מי שאין לו חלק לעולם הבא, וכללנו במספר, ואמרנו שהם עשרים וארבעה, מיראתנו שיחסר אחד מן המעתיקים מספר אחד, ויאמר האומר שלא זכרנו אותו, ומכלל שמנינו שם - הכופר בתחיית המתים. וכאשר זכרנו העולם הבא, ביארנו גם כן שם שהוא התכלית האחרונה ואמרנו בזו הלשון (הל' תשובה ח, ג): "וזה השכר אשר אין שכר למעלה הימנו וטובה אשר אין אחריה טובה".

שאלות מנחות:

- ✦ מה גורם לאנשים לפרש את הכתוב הפך מה שהוא אומר במפורש?
- ✦ מדוע יש חכמים הבקיאים בעולם ההלכה אך בענייני האמונה נשארו "תינוקות"?
- ✦ מה האופי המיוחד והמיוחד של הספרים שכתב הרמב"ם?
- ✦ מדוע לדעתך הדגיש הרמב"ם רבות את העולם הבא ולא את תחיית המתים? (לקמן הרמב"ם יבאר בעצמו)
- ✦ למה אנשים עסוקים רבות דווקא בימות משיח ותחיית המתים ולא בעולם הבא?

הערות - ילמד ענוים דרכו

7 שיניתי כאן ובפסקה הבאה חלק מהתרגום על פי תרגומו של מו"ר הגר"י שילת.

מסלול 1: יום ד לפרשות ויקהל (פקודי)

מסלול 2: יום א לפרשות ויקהל (פקודי)